Кр
Тыва ССР-ниң ... ЭНЕЛИСТЕКИ
кад. А. С. Пушкин

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 136 (13136) | 1986 чылдың июнь 11, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көпеек

М. С. ГОРБАЧЕВТУҢ ВЕНГРИЯДА ЧОРУП ТУРАРЫ

БУДАПЕШТ, июнь 9. (СЭТА-ның тускай корр). Венгр индустрияның чоргаралы — Чепельдиң станок тудуушкын заводу. Ооң коллективи революсчу болгаш күш-ажылчы байлак чаңчылдарны хумагалыг камнап база көвүдедип турар. Чепельчилер Венгрияга Совет эрге-чагырганы тургузар дээш демиселге идепкейлиг киржип, чуртту фашизмден хостаанының соонда чылларда ада-чурт үлетүрүп катап тургузарыңа база хөгжүдериге хөй-ле түүлдерни кылганнар.

Совет Эвилели — заводтуң кылып турары станоктарын эң хөй-биле чагыдып ап турарларның бирээзи. Эрткен беш чылда бистиң чуртувусче ук бүдүрүлгениң чоруткан продукциязының хемчээли барык он катап өскен. Чепельдиң станок тудукчулары-биле ССРЭ-де ооң төрелдешкек бүдүрүлгелериниң ишчилериниң аразында социалистиг чарыш быжыглыг база хөгжүп турар. СЭКП-ниң XXVII съездизинге аллар болдуруп хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерин коллектив чедишкининг күүседип турар.

Бөгүн СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев Чепельдиң станок тудукчуларыңа чедип келген. Бүдүрүлгеге оны ВСАП-тың Чиңгине секретары Я. Кадар, Политбюро кежигүү, ВСАП ТК-ның секретары Ф. Хаваши, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүү, партия Будапешт хооркомунуң бирги секретары К. Грос, партия XXI райкомунуң бирги секретары А. Эрист, партия организацияларының, завод коллективиниң талээлекчилери уткааннар. Совет бедик аалчыга ажылчыннар чечектер тудускан.

М. С. Горбачев биле Я. Кадар цехтерге чораан, амгы үениң продукциязын бүдүрер технология-биле танышканнар.

Бүдүрүлге хөгжүлдезиниң дугайында чугаалап тура, завотуң чиңгине директору И. Эрдеи Чепельдиң станок тудукчуларының чедип алган профессионал деңнели шынарының-даа, кылыглар болбаазырадырының-даа талазы-биле амгы үениң бүдүрүлгезиниң бедик өгеледелеринге дүгжүп турар кылыгларны бүдүрүп үндүрер арганы берип турар дээрзин демдеглээн. Бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазына улуг рольду совет-венгр кады ажылдажылга, Совет Эвилелиниң улам өзүп турар дужаалгалар ойнап турар. Амгы үеде чаңгыл апарган продукция-биле чергелештир саиныг программа ёзугаар башкарар болгаш болбаазырадылга төптерлиг токарь станоктарын чорудары база эгелээн. Чепельчилерниң Москваның С. Орджоникидзе аттыг заводунуң коллективиниң чогаадыкчы дем каттыжылгазы калбарып турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарын каяа-даа үреткиң ханызындан хүлээп ап турган. Станок тудукчулары-биле беседа үезинде ол эртем-техникти депшилгениң чедишкининерин канчаар шиңгээдип ап турарын, бүдүрүлгени организастаанын, бүдүрүлге төвүлелиниң ажыл-чорудулгазын сонуургаан, акы-дуңма чурттаның ажылчыннарының, инженерлериниң болгаш эртемденериниң чогаадыкчы кады ажылдажылгазын улам ыңай хөгжүдериниң эргежок чугулазын демдеглээн.

М. С. Горбачев бүдүрүлгениң эң мурнакчы бригадаларының бирээзи «Мир» бригаданың демдеглел дептеринге мындыг сөстерни бижээн:

«ВСАП-тың XIII съездизинге болгаш СЭКП-ниң XXVII съездизинге аллар болдурган күш-ажылчы коллективтериниң чарыжынга бедик көргүзүглерни чедип ап турар «Мир» бригадага ийиг байыр чедирип тур мен.

Силерниң бригадаңарның ажыл-чорудулгазы эң чугула ужур-дузалыг сорулгавы эң сайзыраңгай болгаш күүлүг техниканы, эртемниң чедишкинин, чогаадыкчы күш-ажылдың күжүн чаа инитилелди тургузарынга бараалгадыр сорулганы херек кырынга шиитпирлээри-биле холбашкан. Ол дээрге — социализмниң туружун быжыглаарынга, бистиң чурттарывыстың улустарының эң эки амыдыралын хандырарынга кол орук-тур.

Бригаданың ады безин күш-ажылдың бүгү кижилериниң күзел-чүткүлүн илередип турар. Совет Эвилели социализмниң акы-дуңма чурттары-биле кады бистиң бөмбүрзээвиске тайбыңны болгаш бүгү улустарның айыл чок чоруун хандырар дээш күжениишкиннерин харамнанмас.

Бригаданың кежигүүнерине, заводтуң коллективине, «Кызыл Чепельдиң» боттарының революсчу кайгамчык чаңчылдары-биле алдарлыг бүгү ишчилерге быжыг кадыкшылды, аас-кежиин болгаш социалистиг Венгрияның чечектелиишкининге улуг чаа-чаа чедишкиннерин күзедим».

М. С. Горбачев заводта делгелге-биле танышкан. Ооң экспонаттары совет-венгр кады ажылдажылгада киржип турар венгр бүдүрүлгелериниң база эртем-шинчилел албан черлериниң чедишкиннериниң дугайында чугаалап турар. ВУР-нуң үлегпүр министри Л. Капойи аңаа доңчу тайылбыр берген.

Завод-биле танышылга соонда совет-венгр найырал митингизи болган. Бүдүрүлгениң ажылчыннарының болгаш специалистериниң өмүнээзинден экономика кылдызының удуртукчузу Ж. Бараз биле слесарь-чыыкчы А. Шимончик олар совет аалчыга байыр чедирген.

Митингиге эштер М. С. Горбачев болгаш Я. Кадар чүве чугаалааннар. Олариың чугааларын улуг кичээнгейбиле дыңнаан болгаш үргүлүүлелдиг алыш часклашкыннары үзе кирип турган.

Я. КАДАРНЫҢ чугаазы

Эргим эштер!

Венгр Социалистиг ажылчын партияның Төп Комитединиң өмүнээзинден болгаш бодумнуң хуумдан Чепельдиң станок тудуунуң заводунуң ажылчыннарына, бистиң венгр-совет найырал митингизиниң бүгү киржикчилеринге байыр чедирип тур мен. Силериң нүүрүңерден венгр ажылчын аңгыра, ВУР-нуң бүгү ажылчы чонунга байыр чедирип тур мен.

ВСАП ТК-ның чалаачын хүлээп алгаш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Михаил Сергеевич Горбачевтуң Венгрияда найыралчы аян-чорук кылып чедип келгени, ам мындз, бистиң аравыста турары биске онзагай өөрүнүг болгаш чугула политиктиг болуушкын болур. Бистиң дээди аалчыыска, биске эргим чоок эшке— М. С. Горбачевка, ооң кадайынга болгаш ону үдеп чоруур бистиң бүгү совет өңнүктериниске силериң өпшээрелицер-биле үректиң ханызындан байыр чедириксеп тур мен. Олардың нүүрүнден бистиң чуртувусту гитлержи фашизминиң дарлалындан хостаан Совет Эвилелинге, Венгрияның өөрүшкүге-даа, муңаралга-даа өскерлиш чок ёзулуг өңнүү, дуза чедирип чедип келиринге кезээде белен акы-дуңма совет улуска байыр чедирип турарывыс ол.

Эргим эштер! Эш М. С. Горбачев-биле бис дүүн ажылдап хүнзедивис. Бис бот-боттарывыска бистиң чурттарывыста социалистиг тургузуушкунуң чорун турарының дугайын чугаалаштывыс, ийи талалыг хөрилзааларны, совет-венгр кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдериниң арганларын чугаалажыр, делегей байдалының эң чугула айтырыгларының талазы-биле бодалдарывысты бүгү талалыг солуштувус.

Чугаалажыышкыннар бистиң чаңгыс эвивис быжыг болгаш бузулбас деп чүвени база катап бадыткады, түүге дээрге марксизм-ленинизмниң ниити принциптериниң, ийи чурттуң эвис кол эргежыктарының болгаш перспективтиг сорулгаларының ниити боон турарының үндезинге ВСАП болгаш СЭКП социалистиг тургузуушкунуң болгаш делегей байдалының айтырыгларын үнелеп көөрүнге чаңгыс эптиг. Бүгү адырлар аайы-биле ийи талалыг венгр-совет кады ажылдажылганы хөгжүдерин уламчылаарынга болгаш ону улам бедик деңнелче көдүрериниге, а делегей айтырыгларынга — демей сорулгаларны чедип алыры, харылзааларны экижидери, быжыг тайбын, кижи төрелгетенниң массалыг узуткаашкынының боо-чепсектери чок, айыл чок келир үези дээш кады демисежириге шилтпирлин чаңгыс аай боон турар.

Эргим эштер! Венгрияда социалистиг тургузуушкун дугайында чугаалап тура, эш М. С. Горбачевка долу информацияны бердим, чуртта амгы үеде бергелериң хөйүнүң, олариың күзээнинден артык хөйүнүң дугайын, социалистиг тургузуушкун үезинде бис ам-даа дыка шыңгыы шаптараазыннарны ажып эртер ужурлуувусту ажыы-биле чугааладым. Ооң-биле чергелештир, байдалды боттуу-биле үнелеп көрбүшаан, хосталга соонда он-он чылдарның дургузунда болгаш 1956 чылдың соонда бистиң улузувус партияның удуртулгазы-биле бүдүрүлге адырларына, амыдырал байдалдарын экижиринге, культура деңнелин бедидиринге төөгүлүг улуг болгаш маргыш чүүл түүнелдерни чедип алган деп демдеглээрни чугула. Бистиң ам безин байдалдарывысты улусчу эрге-чагырганы тургузарынга, социалистиг системаны тургузарынга чедир турган байдалбиле канчаар деңнээр боор. Бо үениң дургузунда чаа Венгрич төрүттүнген деп бүрүн эргебиз демдеглеп болур бис.

Социализмниң чедип алган түүнелдерин болгаш чаалап алышкынарын камгалап арттырар база улам көвүдедир, сайзыраңгай социалистиг инитилелди тургузар сорулганы боон турар ВСАП-тың политиказын ажылчы аңгы, кооперастаан тараачыннар, интеллигенция, бүгү венгр улузтуң колдуг кезин билип база деткип турар деп чүвени маңаа бистиң өңнүктериниске база бүзүрел-биле чугаалап болур бис. Ол орук-биле бурунгаарлавышаан, венгр улуска тайбыңны болгаш айыл чок чорукту, эки амыдыралды болгаш чечектелиишкинни хандырарыңче чүүүй-даа мурнунда чүткүп турар бис.

Олче орук бир-ле дугаарында бүдүрүкчү күштерни, боттарывыстың аргаларывысты дээре ажыглаарын таварты эртер деп чүвени билир бис. Биске бүдүрүгени улам дээштиг хөгжүдери, социалистиг тургузугнуң артык күштүг талаларында даянып ажылдаары эргежок чугула. Тодаргай сорулгалыг ажылдап, корум-чуруму болгаш сагылга-чурумну сагывышаан, ажылчы чонуң күсели-биле байыырынче орааллажышкынны сылба шаппышаан, күжениишкиннерни бүдүрүлгени эң депшилгиг техниканың үндезининге өзериңче углаар, шапкын дүргедээшкинниг хөгжүлдеге аргаларны тургузар херек.

Моон соңгаарны бистиң бурунгаар шимчээшкинивистиң боттуг программазы ВСАП-тың XIII съездизинің шиитпирлеринде, чедиги беш чыл планының сорулгаларында кирген. Ону боттандырары ам эгелээн, ынчалзажок ажыыбиле чугаалаарга, ол дыка оожум чорун турар болгаш ам дээрезинде чогумчалыг түүнелдер бербейн турар. Шыны херек, ажылды бергедеп турар, бистен хамаарышпас таарымча чок даштыкы байдалдар бар. Ынчалзажок ам боттарывыстың дугайын чугаалаалыңар. Байдал болза, Төп Комитеттен эгелээш, бүгү партия организациялары, хөй-ниити органнары, чазак болгаш ажыл-агый албан черлери, бүгү ажылчы чон ам чаңчыл болган кым база канчаар хуваарыл деп санаашкынларны катташ, бар турар чепсек-херекселдерни, кижилериң билиглерин болгаш аргаларын ажыглап, ажыл-агыйны чорударын база продукция бүдүрериниң канчап экижиринче, харысалгалыг болдурарыңче кирер ужурлуг. Бир эвес херекти чогум-на ынчаар тургузып алыр болзувусса, келир үеде үүгле хуваап болгаш түс, кайлап бээр үүүлер тыптыр эвес, а харын немелде курлавырлар улам хөй-биле тыптып кээр.

Бистиң амгы бар бүгү бергедээшкиннеривисти барымдаалап көрбүшаан, болдаарымга, эвээш эвес сорулгаларны шиитпирлээри эргежок чугула. Ынчалзажок бис моон үүс катап артык берге байдалга турганывысты база билир мен, ынчангаш партияның, ниити-лелдің, чониуң күжүн каттыштырган, шаптараазынарны ажып эртип, эки түүнелдерни чедип ап шыдаан бис. Ам бистиң күжүвүс улам улуг. Бистиң партиявис болгаш бистиң чонувус улам байлак дуржулгалыг болгаш билиглерлиг, ооң мурнундаазындан улам быжыккан. Ынчангаш дыка хөй чүве эвис сорулганы тода медереп билиринден, күзел-соруктан, сорулгаларны шиитпирлээринге харысалгалыг болурундан хамааржыр, кысказы-биле чугаалаарга — улам эки ажылдаарындан хамааржыр.

Чурттуң, областар, бүдүрүлгелер аайы-биле ортумак көргүзүглери дыка хөйүү чажырын арттырып турар. Дөмей байдалдарда ажылдап турар коллективтериниң, удуртукчуларының болгаш тус-тус ажылчылерниң беримчезинде ылгалдар бар. Оларның аразында шынап-ла тергиин эки түүнелдерни көргүзүп турарлар бар, дыка хөй кижилер ортумак, а артканнары — шуут багай ажылдап турар. Бо дээрге кижи факторундан дыка хөй чүве хамааржырын база катап көргүзүп турар.

Организастыг, сагылга-чурумнуг күш-ажылды негеп турар удуртукчуларны, эки ажылдап турар кижилерни моральдыг болгаш материалдыг тодаргай шаңнап мактавышаан, удуртур органнариың ажыл-чорудулгазынга-даа, хөй-ниити үнелээшкинге-даа шиитпирлиг болгаш шыныг көргүзер үе келген боор.

Бистиң күштеривисти мобилизастап, чогуур херии базымбиле ажылдавышаан, ВСАП-тың XIII съездизинің шиитпирлерин боттандырар, беш чылдың опаалдаларын болгаш бо чылдың планын эки күүседир дээш бистиң партиявис болгаш чонувус эргежок чугула бүгү үүлдерни кылыр дээрзинге бүзүрээр мен.

Эштер! Бистиң күжүвүстү мобилизастаары-биле чергелештир өске-даа эргежок чугула курлавырлар бисте бар. Хөй талалыг венгр-совет харылзааларны база ЭДЧ-ниң шугумубиле харылзааларны хөгжүтпүшаан, күш-ажылдың делегей хуваажылгазындан үнүп турар аргаларны эки ажыглавышаан, бистиң социалистиг оруувусбиле улам дүрген бурунгаарлап болур бис. Эш М. С. Горбачев, бистиң совет өңнүктеривис мында олуржуп турда, моны бүрүн харысалга-биле чугаалап болур мен: бистиң өңнүктеривистің кайызы-даа Венгр Улус Республиканы социалистиг үндезиннерде быжы-биле турун турар күрүне деп моон соңгаар-даа идеген көрүп, а кады ажылдажылга талазы-биле — идегелдиг эвилели деп санап болур.

Хүндүлүг эштер!

Совет Эвилели төөгүте кижи төрелгетениң эң кайгамчык чаагай идегелдериниң илередикчизи чурт боон кирген. Барык чеден чылдың дургузунда ССРЭ ниитилел депшилгезиниң болгаш тайбынның эң чугула даянгыжы боон турар. Социализмниң херээнге, бүгү кижи төрелгетенге ооң дуржулгазының болгаш чедишкиннериниң ужур-дузазы канчаардаа аажок улуг.

Бистиң партиявис болгаш бистиң чонувус СЭКП-ниң XXVII съездизинің ажылын улуг сонуургал база хандыкшыл-биле хайгаарап көрүп турган болгаш ооң шиитпирлериниге байыр чедирип турар. Ленинчи ёзу-биле аңаа төлевилээн эвис сорулгалар болгаш чүткүлдер бистиң планнарывысты боттандырарынга, улам ыңай чогаадыкчы дилээшкиннерге болгаш ажылга база идиг болган. Совет Эвилелиниң шапкын хөгжүлдезинің түүнелинде бистиң күш-ажылывыска база улам таарымчалыг байдалдар тургустунар дээрзинге бүзүрел турар бис. Совет улуска сайзыраңгай социализмни тургузарынга, иниитилел болгаш экономиктиг хөгжүлдени дүргедедириниң орунга улам ыңайгы улуг чедишкиннерни күзеп турар бис.

Совет Эвилели-биле бистиң харылзааларывыс амыдыралга ыңгаттынган, бадыткаттынган интернационалчы принциптерге, найыралчы болгаш чаагай кожа-хелбээ эп-сеткилкаттыжышкынынга, ниити эрге-ажыктарга үндезиленген. Бистиң харылзааларывыста бот-боттарыңа бүзүрежилге, хүндүткел болгаш билчишкин сиңиккен. Венгр-совет харылзааларны быжыглаарын, хөй талалыг кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа хөгжүдерин бирги чергелиг улуг ужурдузалыг сорулга деп көөр бис.

Эргим эштер! Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның Политиктиг консультативтиг комитединиң эзлечлиг чөвүлел хуралы бодунуң ажылын даарта Венгрияга эгелээр. Бистиң эвилелчи системаның чурттарының партия болгаш күрүне удуртукчулары делегей байдалының дүшкүүрлүг болгаш чөрүлдээлиг үезинде ужуражыр-дыр. Женевага дээди деңнелге совет-америк ужуражылганың соонда, келир үеже делегей элээн улуг бүзүрел-биле көрүп турган. Ынчалзажок империализмниң экстремисчи бөлүктери, удур туржуушкунуңуң америк болгаш өске-даа талалакчылары боттарының планнарындан үүгле белен чаныр эвес, а харын дүшкүүрлүг чорукту улам ыңай диргелдирер, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин күштелдирер дээрзин бис ынчан-на медереп билип турдувус, ам ону соолгу айларың дуржулгазы бадыткап турар.

Совет удуртулга мындыг байдалдарда безин шылгаттынган, бодамчалыг политиктиг угланыышкынны чорудуп турарының фактызын бистиң партиявыс, чазаавыс, бүгү венгр улус бедиги-биле үнелеп турар. Совет Эвилели ядролуг чепсекти узуткаарынче, космос делегемин милитаризастаарын болдурбазынче, боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин дыка кызырарынче, бүгү күрүнелерге тааржыр болгаш идегелдиг бооп турар айыл чок чорукту системазын тургузарынче шудургу болгаш идепкейлиг чүткүдүп турар. Аңаа боо-чепсекти болгаш чепсектиг күштерни кызырарының талазы-биле чаа совет саналдар Европага тайбыңны болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга төлептиг салыышкын болу берип болур. Моны барымдаалаан, бис өске социалистиг чурттар-биле кады Совет Эвилелин шиитпирлиг болгаш идепкейлиг деткип, ол инициативаны боттандырарынга киржип турар бис.

Политиктиг консультативтиг комитеттиң чөвүлел хуралының дугайында чугаалаары ам-даа эрте. Үүгле чаңгыс үүүлдү тодаргайы-биле чугаалаайн: Варшава Керээзиниң күрүнелери тайбың камгалалы дээш боттарының үнүн база катап көдүрер болгаш аңгыаңгы ниитилел тургузуулуг күнелериң тайбың кожа-хелбээ догунаашкыны дээш шиитпирлиг туржур. Бөмбүрзекке кижи бүрүзү хостуг чурттарын болгаш ол бодун айыл чок кылдыр бодап чоруурун, а айыл чок чорук хөй талалыг кады ажылдажылганың быжыг үндезининге тургустунган турарын күзээр бис. Бодунуң эвилелчилери-биле дугуржулганлыг хөделбишаан, бодунуң чепсек-херекселдерни ажыглааш, Венгрия моон соңгаардаа ниити сорулгаларны чедип алырынга салдарын чедирер дээш хөделир. Бис совет өңнүктеривис-биле кады тайбың дээш, кижи төрелгетениң айыл чок чоруу дээш шудургу демиселдеп артык чугула сорулга бөгүнде чок деп чүвени удуртулга болдуруп турар бис.

(Уланчызы 2-ги арында).

ВСАП ТК-ГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

БУДАПЕШТ. Июнь 9-та М. С. Горбачевтуң Я. Кадар биле болгаш Венгр Социалистиг ажылчын партияның өскедаа удуртукчулары-биле ужуражыышкыны болган. Аңаа ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүннери, ВСАП ТКК-ның даргазы, ВСАП ТК-ның секретарылары киришкен. Ужуражыышкынга СЭКП ТК-ның секретары В. А. Медведев, өске-даа совет эштер киришкен.

СЭКП-ниң XXVII съездизинің болгаш ВСАП-тың XIII съездизинің шиитпирлерин күүседириниң чугула айтырыгларының талазы-биле эш хуунуң чугаазы болган. Совет-венгр кады ажылдажылганы хөгжүдериниң болгаш ханыладырының перспективаларына эң чугула кичээнгейни үлүргген. Социалистиг тургузуушкунуң бүгү талаларына дем, ниг хөделиишкинни сайзыраңгайжыдарынга, партиялар аразының болгаш күрүнелер аразының харылзааларының утка-зын байыдарынга, экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культура тургузуушкунуңуң ажыктын бедидиринге бүгү хемчеглер-биле арганы бээринге, ооң-даа депшилгелиг хевирлерин нептередиринге СЭКП-ниң болгаш ВСАП-тың шиитпирлини бадыткаан.

Тайбыңны, делегейниң айыл чок чоруун камгалаары болгаш чеңгелениишкинни дүжүрери дээш демиселге акыдуңмалышкы социалистиг чурттарының деминг хүженишкиннериниң принципиалдыг ужур-дузазын беседа үезинде онзалап демдеглээн.

Тайбыңның болгаш социал депшилгениң эң чугула фактору — социалистиг дем каттыжылгазының чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын улам ыңай быжыглаарын, га ийи чурттуң тура-соруу илергелеттинген.

Ужуражыышкын чуректиң ханызындан пайыралдыг, бот-боттарын билчиринің болгаш долу чаңгыс эптиниң байдалынга эрткен.

(СЭТА).

ЧЕЧЕКТЕР САЛГАН

БУДАПЕШТ. Бодунуң Төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселге мөгээн венгр маадырларга турескаалга ВСАП ТК-ның чалааны-биле Венгр Улус Республикада найыралдыг аян-чорук кылып чоруур СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев июнь 9-та чечектер салган.

Парадтар шөлүнге бүгү делегей пролетариадының башчылары В. И. Ленинге турескаалга чечектер салырының ёзулалы болган.

Сабадшаг шөлүнде Венгрияны гитлержи фашистерден хостаары дээш тулчуушкуннарга өлген совет хостакчы дайынчыларның турескаалына М. С. Горбачев база чечектер салган.

Венгр найысыладың кудумчуларына болгаш шөлдериниге Будапештиниң чурттакчы чону СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарына чылыг болгаш чүректиң ханызындан байыр чедирип турган. Ажылчы чоннар-биле, аныктар-биле беседага М. С. Горбачев оларга, бүгү венгр улуска социалистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедишкиннерни күзээн.

Чечектер салыышкынынга СЭКП ТК-ның секретары В. А. Медведев, ВСАП ТК-ның секретары М. Сореш, Будапештиниң хоорай Совединиң даргазы З. Сепельди, ВСАП ТК-ның кежигүү, ВУР-нуң ССРЭ-де элчини Ш. Райнан, СЭКП ТК-ның кежигүү, ССРЭ-ниң ВУР-да элчини Б. И. Стукалин чораннар.

(СЭТА).

ПКК-НЫҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНЧЕ

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң политиктиг консультативтиг комитединиң эзлечлиг чөвүлел хуралына киржири-биле Москвадан Будапештиже совет делегация чорукан. Ону Венгрияда аян-чорук кылып чоруур СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев баштаар.

Делегацияның составында — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. И. Рыжков, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниң дашты-кы херектер министри Э. А. Шеварднадзе, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүнүге кандидат, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы С. Л. Соколов киргин турар.

Аэродромга делегацияны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери Г. А. Алиев, Е. Ф. Лигачев, В. М. Чебриков, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүнүге кандидат Н. В. Талызин болгаш албанның өскедаа кижилери үдээн.

Үдеп турганларның аразында ВУР-нуң ССРЭ-де хөрөңнериге түр бүзүреттирген Я. Барабаш база турган.

(СЭТА).

ТААРЫМЧАЛЫГ

Кызыл районда Кур-Чер суурда комплекстиг хүлээп алышкын пунктузун бир чыл бурунгаар ажыткан. Ында бо хүннерде чоннуң чагыы-биле хептерни даарап, радио болгаш телеаппаратураларны септеп турар. Оон аңгыда ук пунктуда парикмахерская, идик септээр мастерская, фотография доктаамал ажылдап, чоннуң ажылдаар, чурттаар байдалларына улуг дузаны чедирип турар.

Хүлээп алышкын пунктузунуң коллективинде ак сеткилдиг ажылдап, чоннуң хундүткелин чедип ап турарлар бар. Чижээлээрге, комсомолчу Алевтина Ооржак Кызылга өөредилге-бүдүрүлге комбинадын доосказ, дораан төрээн суурунга баш таарып ажылдай берген. Ооң ам мергежили база бедээн, кылып турар ажылының шынары экижээн.

Даараныр цехте бешки разрядтың деп быжыкчызы Урана Күжүгет, даараныкчы Чечек Өпеш болгаш оон-даа өскелер боттарынга онаашкан ажылын эки шынарлыг күүседип турар.

Кур-Чер суурда комплекстиг хүлээп алышкын пунктузунуң коллективи ийиги кварталдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседир.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: Кур-Чер суурда комплекстиг хүлээп алышкын пунктузунуң парикмахери Алевтина Ооржак ажыл үезинде; быжыкчы Урана Күжүгет (оң талазында).

АВТОРНУҢ фотолары.

ПЛАННАР КҮҮСЕТТИНЗЕ-ДАА...

Амгы үеде хой, өшкү оолдаашкыны дооступ турар. Малчын хойжу бригадаларының ажыл-ишчилери келир чылда малдың кыштаглаашкынын эки эрттирери-биле холбашкан ажылдарны чорудуп эгелээн. Удавас хой кыргылдазы эгелээр. Кыргылда пунктуларының өй-шаанда септелгезин чорудуп, чазаглаашкын ажылдарынче болгаш малдың чайгы семиртилгезиче улуг кичээнгейни салыры чугула. Районнуң совхозтары эзт бүдүрериниң дөрт айларының планныг онаалдаларын «Чыраа-Бажы»— 114,3 хуу, «Большевик»—119,5 хуу, а сүт бүдүрерин «Искра» — 118,6, «Чыраа-Бажы» — 137,2, «Хөндергей»— 119,2 болгаш «Большевик»—108,7 хуу күүседип, чедишкининг ажылдаан.

Саар инек бүрүзүнден сүт саалдазын «Искра», «Чыраа-Бажы», «Большевик» болгаш «Хөндергей» совхозтар эрткен чылдыындан элээн көвүдеткен. Район бир инекке онааштыр сүт саалдазын эрткен чылдың деңнелинден 38 хуу болгаш сүттүң ниити бүдүрүлгезин 18 хуу көвүдеткен. Хойнуң чаш төлүн 100 башка онааштыр СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз 82-ни камгалал алган. Совхозтардан малдың баш санын өстүреринің планныг онаалдаларын «Искра» совхоз бода малды 106,3, төрүүр инекти 101,7, шээр малды 129,3 хуу күүседеткеш, районга эки көргүзүглерни чедип алган. Малдың эткир, сүткүр чоруунуң элбеп турары малчыннарның кызымаккай күш-ажылының түүнели. Эттиг, сүттүг элбекшилин чедип ап турарындан мал продуктуларын күрүнеге садарының темпизи элээн шапкынчаан.

Районнуң ажыл-агыйларында малдың чидер, өлүр чоруу эрткен чылдың деңнелинден кызырылза-даа, ам-даа бедик көргүзүгде артпышаан.

Совхозтарда малдың чаш төлүн камгалап ап турары күдүку деңнелде артпышаан. Төрүүр 100 башка онааштыр район 36 бызааны, 73 хураганы, 57 аныны камгалап алган. Малдың өлүр чоруу ам-даа бар. Эрткен айларда «Большевикте» 35 бода, 326 шээр мал, 24 хаван болгаш 3 аът өлген. «Хөндергей» совхозтан 6 бода, 525 шээр мал, 2 хаван, 1 аът өлүргеи болгаш 26 бода малды оорлаткан.

Мал ажылын хөгжүдериниң чедишкининг болуру эвотехниктиг эге үеттү шыңгыы сагыырындан база хамааржыр. Тускай эртемниглер малчынарың ниитиниң малын камгалаар харысалгазын бедидирин чедип алыры чугула. Ажылга хөөн чок чорукту болдурбазын, ниитиниң малын самчыгдаар, оорладыр чоруктар-биле демисежирин күштелдирери негеттинип келген.

Амгы үеде сорулга болза, кыштагларның септелгезин доозар, өскеки бөлер, кыштаг девискээрин боктан аштан, арыглаар. Чайгы семирталгеин эки организастаар. Районнуң малчынары ажыл-ишин улам экижидип, эвээш чарыгдал үндүрүп турган, хөй орулганы алыр сорулга-биле ажылдаары негеттинип турар.

Б. МОНГУШ.

М. С. ГОРБАЧЕВТУҢ ВЕНГРИЯДА ЧОРУП ТУРАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Эргим эштер, өнүктер! Эш М. С. Горбачевтуң амгы бо аян-чоруу ийи улустуң наймралын улам ыцай быжыглаарына баран болур болгаш бистиң кады ажылдажылга, высты хөгжүдеринге чаа идигни бөөр деп түңнелиде сеткил хамыышкын-биле база катап демдеглексеп тур мен.

М. С. ГОРБАЧЕВТУҢ чугаазы

Эргим эштер!

Чылыг, эптиг-эвилең хүлээп алганыңар дээш чүректиң ханызындан четтирдим. Бистиң чуртувус дугайында, совет-венгр найрал дугайында маңаа чугаалаттынган чаагай сөстер дээш, эргим эш Кадар, Силерге, бүгү-ле венгр өнүктерге сеткилдиң ханызындан өөрүп четтирдим.

Будапештиге бир-ле дугаар келип турар ёзет болгай мен. Ынчангаш силерниң магалыг чуртунар-биле чаа ужуражыышкын, завод-биле танышылга мынча деп чугаалаарының үндезин-барымдаазын берип турар: чурт эки, ажылчын тура-сорук-биле чуртта турар-дыр. Совет куш-ажылчы коллективтерге ужуражыышкынар талазы-биле меңзэ биллингир апарган, чүгле бодунуң бүдүүлгезиниң ажыл-хөректе-ринге эвес, харын чуртту ажыл-хөректе-ринге сонуургалдыг болуруунуң шак ындыг байдалын силерге маңаа, Чепельге, база медерел билип тур мен. Эрги ёзу-биле эвес, а амгы үениң негеп турары ышкаш ынчаар ажылдаар дээш күзел оон алдеп-дир.

Бис дүүн эш Кадар-биле ханы утка-шынарлыг беседаны кылдывыс. Делегейге шыңгыы өскерилгелер дугайык, делегей социализминиң айтырыгларының дугайын, бистиң партиларывыстың салган сорулгаларын Венгрияда болгаш Совет Эвилелиниде канчаар шинтирлеп турарының дугайын чугаалаштывыс. Ол сорулгаларның алыс утказы Венгрияда-даа, Совет Эвилелиниде-даа тодаргай: амгы үениң негеп турары ышкаш, улам-на эки, улам-на ажыктыг кылдыр ажылдаары.

А үе дээрге силерге-даа, бистерге-даа, өске ажы-дүңма чурттарга-даа оон өске шилилге бербээн. Социализмниң чогаадыкчы дилээшкинин кылып шыдаар аргалымга ve чаа төөгүлүг шылгашкынчы кылып турар. Бистиң чаңгыс черге таптап турар, хожулап каар эргевис чок. Чүгле базынны дүргедилиг турган, социализминиң канчаар-даа аажок улуг курлавырлаын болгаш болдунар аргаларын күш-ажылдың кижизиниге бараан болур кылдыр тургузуп шыдаар бис. А ындыг болганда, делегей ареназынга бистиң чурттарывыстың, делегей социализминиң туруштарын быжыглаар, оон аттарын көдүрер, оон хаара тыртыкчы күжүн көвүдеер, болуушкуннарның чорудулгазынга, ядролуг халапты чайладыры дээш демиселге оон салдарын улгаттырар ашаар-дыр.

Бистиң партиявыстың ажылдап кылганы совет нинтилелдиң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедириниң стратегиязының кол утказы болгаш эвес сорулгазы ышкаш болуп турар. Ол дээрге хемчээлиниң-даа, ону кандыг хевир-биле, аргалар-биле шинтирлээриниң-даа талазы-биле улуг, нарын сорулга дээрзин силер билир болгай силер. Бистер ону күүседирче-ге колдуунда чүгле чаа эгелеп кирген, амдыызында ынчалдыг-ла улуг эвес, баштайгы түңнелдерни чедип алган бис. Мурнувуста ажыл-хөректе-ринге хөй.

Ында бүгү-ле чүве тодаргай бе? Ам-даа шуптузу эвес хире. Эчис сорулга, угланыышкын тодаргай. Ол дээрге эң-не мурнакчы техниканы болгаш технологияны шинтеэдип алырынга / үндезилээш, бүгү улус ажыл-агыйын интенсификаа-таары-дыр. Ол дээрге —эгелеп башкарарының бүгү системазын хүнүң негелдерини-ге дүүштүр чаарты тургузары, төп планнаашкынны база бүрүн бот-орулга-чарылганы саймырацгайжыдарының баазазынга, ажыл-агый механизминиң дидим реформазын чорударыдыр. Ынчангаш, чугаа болза, совет нинтилелдиң амыдыралының хөй-хөй талаларын шинтирлиг чаартырының дугайында, ханы психологтуг чаарты тургузуушкун дугайында болуп турар-дыр.

Угланыышкын тодаргай дээрзин катаптап кааён. Ону съезд, бүгү партия, чон чүүлдүг деп көргеи. Ындыг-даа болза төлевилээн угланыышкынны боттандырын чорударының тактиказын, аргаларын, хевирлерин биске-даа, ажыдуңма чурттарга-даа ажылхерек кырынга эткен хынаалданың бүгү чүүлдериниге үнелезилээш, ам-даа чедир ажылдап кылыр, тодаргайлаар ужурлуг болуп турар.

Чедиишкин чедип алырының кол чүүлү массаларның хүн бүрү чогаадылгазын, оларның бот-идепкейлиг ажыл-чорудулгазын эң-не калбаа-биле хөгжүдери болуур деп көрүп турар бис. Ажылчы чонга херек кырында кол рольду тыпсын турар социалистиг демократияны улам ыцай сайзырацгайжытпайн турган, ону чедип алыры берге. Ол бүдүүлгеге, нинтилелге, күрүнеге ёзулуг ээ болур роль-дур.

Биске улам-на калбак демократия, чаңгыс сес-биле чугаалаарга, улам-на улуг социализм лерек болуп турар дээрзин барымдаалап турар бис. Нинтилел хөгжүлдезин дүргедириниң кол үнер дөзү болгаш курлавыры ында деп, СЭКП көрүп турар. Ынчангаш ыдыг угланыышкынны, ынчаар көөр чорукту бистиң ажылчыларывыс, бүгү ажылчы чон ийи-биле деткип, бодунуң эң чугула херээ деп санап турар.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарында дүргедиишкинин база бир үнүр дөзү бар, бистиң партиявыс ону улам-на долу хемчээлдин-биле ажыглаар бодап турар. Ол дээрге —социалистиг тургузуушкуннуң дуржулгазын солчуру-дур. Силерде Венгрияда, социалистиг өске-даа чурттарда чорудуп турар экономиктиг болгаш социал назын сорулгаларын шинтирлээшкинин диилеп турарын СЭКП кичээнгей болгаш хүндүткелбиле көрүп турар. Бистер эң-нүктеривистиң чедиишкиннеринге өөрүп, бистиң чуртувуска тааржыр бүгү-ле ажыктыг чүүлдерин алырын ораладжып турар бис. Чедимче чок чоруктардан база частырыгларын кым-даа бүрүнүрувуң хемчеглерин күштелдирип турар.

Черновыль база катап мынчаар сагындырып турар-дыр: кижи шынап-ла тоолда чүве дег кайгамчыктыг күштерни ажыглай берген, ук күштерни кошкаш дивес быжыглаашкынга тудар херек.

Ядролуг энергетиканы айыл чок хөгжүдериниң делегей чурумун ылаптыг быжыглаар дугайында тодаргай саналдарны ССРЭ-ниң киргенин билир болгай силер. Ону чедип алыр бодалдыг бис.

Чижээлээрге, камналгалыг, кол-ла чүүл — чаа хевирнин улам идегелдиг реакторун тургузар талазы-биле атомнуг энергетиканың кол чурттарының кады ажылдажылгазын МАГАТЭ-ниң шугуму-биле организастаар дугайында айтырыгны бодап болур ийик.

Ядролуг аварияларның таварылгаларында материалдыг болгаш мораль-психологтуг когаралдың дугайында айтырыгны ажылдап кылыры оңза кичээнгейни негеп турар. Бо херектиң талазы-биле хоойлу-дүрүм үүлээп алдынган турар ужурлуг деп санап турар бис, ону ёзугаар күрүнелер халас эмнелге дузаламчызын, чурт, талга бажыңнарын болгаш материалдыг өске-даа деткимчени качыгдаавнарга тыпсып бээр дугайында боттарынга хүлээлгелерни алган турар ийик. Аварияларны дүшкүүрлүг чорукту болгаш күрүнелер аразынга идегешпес байдалды өскүдериниге ажыглаар дээр кандыг-даа оралдажыышкынар ынчан чайлаттынган турар ужурлуг.

Ядролуг айыл чок болуруның даза бир талазы — ядролуг терроризмни болдурбазы. АКШ-та болгаш Барыын Европада атомнуг үлетпүрүнүң будүүрлүгелериниге өжегерээн когарал чедирер, бедик шынарлыг кылдыр болбазыраткан үүрмектелир материалдарны оорлаар үүлгедиглериниң чижектери билдингир болгай. Ынчангаш ядролуг терроризмни оон кандыг-даа ылерээшкиннеринге болдурбас талазы-биле хемчеглериниң идегелдиг системазын ажылдап кылыры эң чугула ужур-дузалыг сорулга-дыр.

Тайбың атом, тайбың космос ышкаш, бо айтырыгларны шинтирлээриниге бүгү күрүнелериниң күжеиишкиннерин шилип алдынганнарының кызыы бөлүүнге эвес, а сонуургалдыг бүгү күрүнелериниң кижизилгези-биле делегейниң калбак шуулганынга каттышыларын негеп турар.

Ынчаарга бо дээрге, атомнуг энергетикага авариялардан кичээндиригни шуптувус кылыр ужурлуг чүгле чаңгыс кичээндириг эвес-тир. Черновыльга болган авария дээрге, амгы үениң хемчээли-биле алырга, эң-не бичии безин ядролуг бомбаның частыышкынының тавары штырының болгу дег ужуктарынга чедир бичии-даа дениешпес. А делегейде он-он муң ядролуг октар мөөнеттинген болгай, оларның чаңгызы безин, оизалап демдеглеп тур мен, чүгле чаңгыс ок безин — хемчээл чок халапты таварыштырып шыдаар күчүлүг. Бистиң ядролуг амгы үүс чылывыстың херек кырында боттуг байдалдары мындыг-дыр, эштер.

Делегей херектерин бистиң канчаар көрүп турарывысты мынчаар илергейлеп болур: ядролуг дайынны болдуруп болбас, ядролуг чепсекти узуткаар херек. Совет Эвилели ону барымдаалавышаан, ядролуг чепсекти бүрүн узуткаарының херек кырында чедип алдынып болур программазын идип үндүргеи. Ол программаны бистиң өнүктеривис болгаш эвилелчилеривис, сарыылдыг бүгү кижилер деткип турар.

Ядролуг шенелделер дугайында айтырыгга бистер ынчангаш шинтирлиг болуп турар бис, эштер. Ук шенелделерни хоруурун — ол дээрге массалыг узуткаашкын чепсээн эңдере будүүрериниң оруунга баштайгы быжыг моондакты тургузары-дыр. Бо айтырыгны күрүнелериниң канчаар көөрү ол дээрге, оларның политиказын хынаарының бир янзы хевири-дир. Ядролуг чепсекти узуткаарынче чүткүп турарлар оон шенелделерин хоруурун негеп турар. Ындыг чепсектен халбактанып турарлар — шенелделерни үргүлчүлээр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Ядролуг чазылдырыышкынарны Совет Эвилели чоруптастаандан бээр удавас бир чыл болур. Ол дээрге — дайынның болгаш тайбың чыл айтырын шыңгыы, харысалгалыг ёзу-биле көөрүнүң херечизи-дир. А АКШ-ты ап көөрүп даан. Ядролуг чепсектиң шенелделери чокка ында чаңгыс-даа хүн чурттап шыдавас шинчилиг болуп турар. Ында мынча деп чугаалап турарлар: шенелделер чокка, амгы үениң байдалдарында бар күүүнү көөдедип-даа, сайзырацгайжыдып-даа болбас. Шынын чугаалап турарлар-дыр, чаа шенелделер чокка эрги чепсекти экижидери, а чаа чепсекти — будүрери болдунмас. Ынчаарга бистер чаа чепсекти будүрбезин чогум-на күзел турар бис. Ядролуг чепсекти узуткаарын Совет Эвилели саналдап турар. Чаңгыс талалыг мораторийниң хуусаазын узадып, тайбыңныг эрге-ажыы дээш ынчаар туржуп турар бис. Бистиң үлегеривисти эдерериче, а оон соонда ядролуг шенелделерни кезээде хоруур дугайында дугуржуп алырынче, ындыг дугуржулганы бүгүнинти, бүзүрелдиг контрольбиле хандырарынче Каттышкан Штаттарны Совет Эвилели кыйгырып турар. Ындыг турбуже, бүгү барымдаалары ап көөрге, Вашингтонда боттарының кызыы эрге-ажыктары дээш кижи төрелгетенниң салым-чолун халапка таварыштырарына чүгле белен болуп турар-дыр. Хоозун, моральга өжөөтен болгаш айыылдыг политика-дыр!

База бир үүлдүң дугайында маңаа. Будапештиге чугаалаваан барып шыдавас мен. Европада байдал дугайында. Ында келергей хөй ядролуг чепсек мөөнелген, ынчаарга сырый чурттакчылыг биотин дививис делегейде эң-не частыышкынныг айыылдыг чер болу берген. Ортумак ыракшылдың совет болгаш америк ракетларындан Европаны хостаар сорулгалыг чаа төлевилелди Женевада совет-америк чугаалажыышкынларга саналдап киирген бис. Ол чепсектер дээрге —нинтизи-биле алырга, Европаның чер дениссээрин «халапты халыын чалар от» болдуруптар күчүлүг элээн каш үүс ядролуг октар-дыр. Европага, нинтизи-биле делегейге ядролуг чепсекти дүжүрериниче орукту иззэринге кара чаңгыс арга бердинген.

Ынчаарга ядролуг чепсек Англияда болгаш Францияда база бар-ла харын. Ол чепсек чугаалажыышкыннар чорударынга чыллак болбайн турар. Бистиң туруужувус мындыг: ССРЭ болгаш АКШ боттарының ортумак ыракшылдын ракеталарын узуткаар болза, ол чепсектиң немей көвүдевези кол чүүл болуп турар. Ынчаарга бистер оон-даа ыцай базымны кылырына белен бис, ынчангаш бир эвес Лондон ядролуг чепсектен ойталаар болза, ССРЭ болунуң ядролуг чепсектерин чогуур хемчээлдерге кызырар дээрзин ацаа саналдаан бис.

Бо айтырыгны дораан шинтирлээри болдунмас дээрзи билдингир. Ынчалзажок чоорту чедип ап болур. Бир дөмей айыл чок болурунуң принципии ёзугаар идегелдиг контроль-биле ядролуг чепсектерни үе-чадаларда денге кызырар дугайында дугуржуп ап болур ийик. Ындыг чугаалажыышкынларны Англия-биле болгаш Франция-биле кылырынга Совет Эвилели белен.

Бистен мынча деп айтырып турарлар: а ядролуг эвес чепсекти канчаарыл? Ол чепсек Европада дыка хөй болгаш шыңгыы айыылдыг болуп турар. Атлантикадан Уралга чедир — Европада анаа хевириниң боо-чепсектерни боттуубиле кызырары дээш бистиң чурттарывыс туржуп турар. Тодаргай ажылдап кылдынган болгаш чогуур хуусаада көрдүнген ындыг программаны Варшава Керээзиниң Политиктиг консультативтиг комитениң даарта Будапештиге ажыттынар чөвүлел хуралынга олар чугаалажып көөр деп турар.

Берге, нарын үеде чурттап турар-дыр бис, эштер. Ынчалзажок ханы бүзүрел-биле чугаалап көрейн: кижи төрелгетен чүгле дириг артар эвес, харын-даа кижизиг ёзу-биле чурттаарынга, тодаргайларга, тайбыңныг болгаш хосталганың байдалдарынга чурттаарынга өөренип алыр аргалыг. Ол дээш демисежир херек. Шинтирлиг болгаш дем-биле демисежир херек. Чүгле дайын кыжаныышкынынга удур эвес, харын-даа бистиң өртемчейивисти болгаш космосту шинтээдип алырының эрге-ажыынга дүүштүр күрүнелериниң дем каттыштырган күжеиишкинин, нерин делегейге ханыладыры дээш демисежир херек.

Принципиалдыг чугула бир саналды ССРЭ чоокку хүннерде КНО-га киирер. Оон алыс утказы бөдүүн: космосту «сыдыс дайынныың» ареназы эвес, а «тайбың сылдыстар» ареназы болдурар. Чер кырынга бистиң нинти хереглелдиг-ске бараан кылдыр октаргайны шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле бурунгаар базымны кижи төрелгетен найралдыг, дем каттыштырган күжеиишкиниөр-биле кылып шыдаар. Ол программа эң чугула болгаш улуг хемчээлдиг. Ону боттандырарына космос талазы-биле Бүгү-делегей организациязын КНО-нуң чаныга түргузарын саналдап турар бис. Ол чорук улуг, ортумак, биче — бүгү күрүнелериниң эрге-ажыктарына дүүшкен турар ийик. Ол чогум-на ындыг болур дээрзин «Интеркосмоска» социалистиг чурттарның чедип алган практиказы хереченлеп турар.

Эштер! Бистиң чурттарывыста социализминиң салым-чолу эгезинден бээр-ле сырый холбашкан турар кылдыр төөгү шак ынчаар тургустунган. Россияга социалистиг революцияның тиилээни венгр ажылчыларының эрге-чагыргазын тургузарының перспективазын база ажыткан. 1919 чылда Венгр Совет Республика дээш маадырлыг демисел — а ол демиселге Чепельдиң пролетарийлери база киришкен — Россияның черинге Совет эрге, чагырганы камгалап бадыткаарынга идигни база берген. В. И. Ленин, совет болгаш венгр коммунистериниң баштайгы салгалдары пролетариаттың аңгы талазы-биле эң-сеткил каттыштырылгазынга шынчы болуруп биске чагаан. Ол эң-сеткил каттыштырылгазы бистиң нинти чаалап алышкынарывысты, бистиң улустарывыстың аразында харылзааларда эң эки, үнелиг чүүлдерни, коммунистиг эчис сорулгаларны болгаш идеалдарны амыдыралга боттандырарынга, а кажан херек болу бергенде, дидим камгалаарынга дузалап турар.

Эргим эштер! Чүректиң ханызындан эвилең утказынынар дээш база катап өөрүп четтирдим. Социалистиг тургузуушкунга, ВСАП-тың XIII съездизинин шинтирлерин боттандырарынга чедиишкиниерни силерге, бүгү венгр улуска күзеп тур мен. Силериң черицерге, Европага болгаш оон дашкаар өске-даа чөрлерге тайбың болгаш кады ажылда. жылга делгереп турзуи!

(Үргүлчүлеллиг адыш часкаашкыны).

* * *

М. С. Горбачев СЭКП ТК-ның өмүүзэзиндеи РСФСР-ниң улустуң чурукчузу В. Сибирскийниң чуруун завод коллективинге белекке берген, ук чурукта 1919 чылдың майда Москвага, Кызыл шеле В. И. Ленин биле венгр революсчу Т. Самуэлиниң ужуражыышкынын чуруп көргүскен. Владимир Ильичиниң «Венгр ажылчыннарга байыр» деп ол-ла чылдың май 29-та «Правдага» үнген чагаазының хоолгазын база берген.

Ол үнелиг белекти хүлээп ап тура, И. Эрдеи М. С. Горбачевка ханы өөрүп четтиргенин илергейлээн. Бо чурукту, чепель ажылчыннар, венгр-совет найралды дег, мөңгезиби-ле кадгалаар дээрзинге бүзүрелин илергейлээн. М. С. Горбачевтуң идип үндүргени космосту «тайбың сылдыстар» ареназы кылыр дээн саналын социалистиг Венгрияның ажылчы чоннары изин-биле деткиир дээрзин ол демдеглээн.

М. С. Горбачевтуң заводтуң ишчилери-биле чүректиң ханызындан ужуражыышкынын СЭКП биле ВСАП-тың, ажыдуңма ийи чурттуң улустарының найралының болгаш кады ажылдажылгазының бүзүлбас харылзаазын чаа күш-биле илергейлээн. СЭТА-ның корреспондентилери-биле беседа үезинде ол дугайында бүдүүлгениң ишчилери база чугаалап турган.

М. С. Горбачевтуң бистиң бүдүүлгевиске чорааны эртем болгаш техника талазы-биле совет-венгр кады ажылдажылгага чаа күштү немээр деп, заводтуң саналга төвүнүң удуртукчузу Ч. Каран чугаалаан. Совет коллегалар-биле шаандагы найралывыстың болгаш кады ажылдажылгавыстың харылзаалары бисти харылзаштырып турар, бистиң ужуражыышкынавывыс улам доктаамал болгаш утка-шынарлыг апар чыдар.

Венгрияның ажылчы чонун, совет улус-биле бир дөмей, Чер кырынга тайбыңны камгалаарының айтырыы ханы дүвүредип турар деп, ол демдеглээн. Ядролуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар дугайында чаа тайбын эгелээшкиннерни бистиң чуртувуста изин-биле деткип турар. Социализминиң чаагай чоруунга бистиң кады кылып турар ажыктыг күш-ажылывыс тайбың дээш чедиишкиниг демиселдиң идегелдиг магадыдалы болуп турар.

Чыылда цегинге Шандор Петефи аттыг бригаданың удуртукчузу Ф. Надем-биле ужуражы берген бис. Совет экономиканы дүргедириниң стратегиязын венгр ажылчыннар деткип турар дээрзин ол демдеглээн. Сөөлгү үеде бистиң бригадавыска безин негелдениң улгатканы таварылга эвес. Күш-ажылчы беримчеин бедидери, продукцияның шынарының дугайында сагыш салыышкын биске онзагай ужурдузалыг апарган. Бистиң участогувус 1976 чылдан эгелеп совет чагыкчыларга эң шын хемчээр болбаазырадылга төөгтерин будүрүп берип турар. Сөөлгү чылдарда совет будүрүлгелерже чүс ажыг ындыг комплекстерни чудүрүп чоруткан бис.

М. С. Горбачев-биле ужуражыышкын аңаа болгаш оон өөрүнге кайы хире сеткил ханыышкынны болдурганын слесарь-чыыкчы Б. Деак чугаалаан. Совет улуска изиг болгаш шын сеткил-биле бердинген найралды Чепельдиң будүрүлгелериниң ажылчыннары салгалдан салгал дамчыштыр кадгалап турар. Ынчангаш мээң эштерниңиң совет коммунистериниң XXVII съездизинге алдар болдуруп алган хүлээлгелери бистиң ажылчын алларывыстың хөрээ апарган. Партияның дээди шуулганының шинтирлерин амыдыралга боттандырар дээш ССРЭ-де ажыл-хөректи бис бөгүн улуг сонуургал-биле хайгаарап турар бис. Чурттуң мурнуига СЭКП-ниң салган сорулгалары улуг, оларны күүседириниң магадыдалы — совет улустуң эрес-шудургу, куш-ажылы, оларның чогаадыкчы салымчааны, социализм чурттарында аңгы талазы-биле акыдуңмалары-биле совет ажылчыннарны холбаштырып турар интернационалчы сырый харылзаалары дээрзинге бүзүрээр бис.

* * *

М. С. Горбачев ол хүн венгр найысылалдың төвү-биле ганыышкан. Шөлдерге болгаш кудумчуларга аңаа хоорайның чурттакчылары чүректиң ханызындан байыр чедирип турганнар. Будапештичилер-биле ажык беседалар болгулаан.

М. С. Горбачевту Я. Кадар, Будапешт хоорай Советиниң даргазы З. Сепвельди, партияның V райкомунуң бирги секретары И. Сюч, район Советиниң даргазы Л. Секереш олар үдеп чораанар.

* * *

Дүүш соонда М. С. Горбачев көдээ ажыл-агыйның «Розмаринг» кооперативиниң баазазында ажылдап турар биотехнологтуг «Мериклон» каттыжыышкынга чораан. Каттыжыышкында эртем-шинчилелдиң, көдээ ажыл-агыйның, үлетпүрүнүң болгаш даштыкы садыгның 18 организациязы кирип турар.

Хүндулуг аалчыга ВСАП-тың Пешт обкомунуң бирги секретары Л. Краснаи изиг байыр чедирген.

Кооперативтиң база каттыжыышкынының удуртукчулары-биле беседа болган. Кооператив даргазы Л. Мурваи биотехнология талазы-биле чедиишкиннер дугайында чугаалаан. Эртемденнер болгаш будүрүлгечилер карфтофельдин, чимис-кат культураларының, үүлүштүрүнүң вирус чок олурту-лга материалдарын өстүрериниг бедик түңнелдерни чедип алган.

М. С. Горбачев лабораториялларга барган, эртемденнербиле бедесадалашкан. Акыдуңма чурттарның эртемин, көдээ ажыл-агый будүрүлгезин улам ыцай хөгжүдериниг кооперативтиң болгаш каттыжыышкынының чорудуп турар ажылының эргежок чугулазын ол демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чингине секретарын ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүү, секретары Ф. Хаваши, ВСАП ТК-ның секретарлары Л. Пал болгаш М. Сюреш олар үдеп чораанар.

А. КУЗЬМИН,
В. ТАЛАНОВ.

ДЭЭШТИИН ЧЕДИП АЛЫР

Партияның XXVII съездизинин төөгүлүг шинтирлерин удуртулга болдургаш, улус депутаттарының Каа-Хем үүр Советиниң күүскому организастыг чорукту болгаш сагылга-чурумну белдериниң, ажылдың арга-хевирлериниң чаартырының оруктарын тодаргай талазы-биле чамдык ажылдарны боттандырын өгелеп берген. Суур Советниңдевискээринде турар «куш-ажылчы коллективтерде организастыг чорукту, корум-чурумну болгаш сагылга-чурумну быжыглап, он ийиги бешчылдың баштайгы чылының планнарын күүседир, иштики курлавырларны мобилизастаар, чиг этти болгаш материалдарны камнап алыр дээш социалистиг чарыш калбарган.

Үлетпүр продукциязын будүрер болгаш сайгарар талазы-биле планныг онаалдаларын районуң мыш-ажыл-агыйын үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле районуң холушкак бараанар садыының болгаш хереглекчилер нинтилели чедиишкиниг боттандырын келген. Чурттарга-коммунал ажылагыйының, чонуң амыдырал хандырылгазының будүрүлгелери, районуң харылзаа белдири, кинофикация бедиги-ден планнарны күүседир талазы-биле эки көргүзүлгелерни чедип ап турар. «Кек-Тей» совхоз сүт болгаш эт садар планын, «Кызыл» совхоз (теплица комбинады) ногаа садар планын күүседир дээш кызымак ажылдап турарын дедеглезе чогуур. «Кек-Тей» совхозтуң малчыннары чаа малды эрткен чылдаазынга көөрде, хөйну камгалап алган. Кызылдың куш фабриказы хөй чуурганы алган. Малдың болгаш куштуң чидер чоруу кызырылган.

Ынчалза-даа бар арга-курлавырларны ажыглап турарывыста чедир кылдынмайн турар чүүлдер болгаш четпестер ам-даа хөй боон турарын миннкр апаар. Кызылдың мыңаа ажыл-агыңы культура-амыдырал бараанарын будүүрериниге чаа техниканы нептередир ажылды чорутпайн турар. Ону будүрери эткен чылдаазындан 8,5 хуу кызыраткан. Куш-ажылдың будүрүкчүлүү база кудулаан. Ынаа ажыл-агыйының администрациязы хол-биле кылыр ажылдарны кызырар, будүрүп үндүрүп турар продукциязын ассортиментизин калбартыр база оон шынарын экижидер хемчеглерни ап чорудар үе келген. Телевизорлар, шактар база амыдыралга хереглээр нарын техника септээр, чеп аштап-арыглаар ачы-дуза чедирилгезин чонуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелели экижидер ужурлуг. Ынаа ажыл-агыйының, амыдырал хандырылга будүрүлге эргелели, харылзаа белдириниң удуртукчулары М. П. Середин, К. Д. Монгуш, В. А. Макаров боттарының ажылчорудулгазын партияның XXVII съездизинин негелделеринге дүүштүр эле тургузары эргежок чугула.

Тулуг организацияларычың коллективтери тудуг-монтаж ажылдарының онаалдаларын күүседип-даа турар болза, тудугжуларның ажылында өскерлиишкиннер көзүлбейн турар. Бригада керээзин шүүпеп нептередип, ону дидимибиле сегирип албайн турар. Районуң септелге-тудуг участогу (начальниги В. В. Корнеев) бригада керээзин нептередир талазы-биле инициатива чок ажылдап турарындан кылган ажылы шынар чок боон турар. Бо чүүү көргүзүп турарыл? Суур Советиниң күүскому болгаш тудуг организацияларының удуртукчулары тудугжуларның куш-ажылын шын организастап, мурнакчы дуржулганы нептередиринче кичээнгейни кошкатканының түңнели-дир деп чугаалаар апаар.

СЭКП-ниң XXVII съездизи Аъш-чем программазын шинтирлээринче улуг кичээнгейни угландырган болгай. Ынчалзадаа суур Советиниң девискээринде турар совхозтарның болгаш будүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазында чамдык четпестер бар. Суурнуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының дузалал ажыл-агыйын организастаарынга болгаш тударынга көдээ ажыл-агый будүрүлгелериниг дузазы эвээш. Суурда чурттап турар дыка хөй кижилер огород өстүрбейн, мал болгаш куш азыравайн турар. Кызылдың куш фабриказы болгаш «Кек-Тей» совхоз дагаа оолдарын болгаш хаван оолдарын чонга садарын багай организастаан.

Аъш-чем Программазын боттандырарынга, продукция будүрерин өстүрер дээш контрольду экижидериниге делегаттарның, доктаамал комиссияларның, депутат белүктериниң ролюн бедидер, чонуң амыдырал-чуртталга байдалын экижидер талазы-биле суур Советиниң күүскому амдаа кошкак ажылдап турар. Кижилериниң кадыкшылын камгалаарын улам экижидип, куш-культура болгаш спортту массалыг болдуруп, кижилериниң дыштанылгазын утка-шынарлыг кылдыр эрттирер ажылдарны экижидери негеттинин турар. Бо талазы-биле шинтирлеттинмейн турар айтырыглар хөй. Суурга поликлиника тударын ам-даа эгелеп, чурттакчы чонну бүгүнинти диспансеризастаар, бедик мергежилдиг медицина кадрлары-биле хандырар ажыл ам-даа шинтирлеттинмейн турар.

Суур Советиниң күүскому, куш-ажылчы коллективтер болгаш хөй-нинти организациялары арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирип чоруткан. Бо хемчеглерни ап чорудуп турарывыстың түңнелинде корум-чурум элээн экижип, ажыл-агый болгаш будүрүлге көргүзүглери экижип бар чыдар. Ынчалза-даа бо ажыл чогуур деңнелинге чедир гургустунмаанын миннир апаар.

Депутаттарның идепкейин бедидериниче кичээнгейни кошкадынканывыстан, негелде чок боон турарывыстан И. В. Денисов, Ю. А. Кривенко дээн чижектиг депутаттар соңгукчуларының чагыгларын багай күүседип турар. Депутаттар И. А. Теплых, А. Б. Орт-оол, Р. Х. Монгуш, В. Е. Иванов сессияларга олуржуп-даа турза, санал-онал бербейн, богиленкей чок ажылдап турар.

Суур Советиниң күүскому, Советтиң депутаттары, куш-ажылчы коллективтери бар арга-курлавырларны ажыглап турган, чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедириниге үлүүн киириштирер.

А. САРАПУЛОВ,
улус депутаттарының Каа-Хем суур Советиниң күүскомунуң даргазы.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче): институттуң эртем ажылдакчызы Г. С. Гоп, Иванковонуң «Сельхозхимия» район каттыжыышкынының даргазы И. П. Герасименко, көдээ ажыл-агыйны агрохимиктиг хандырар талазы-биле республика каттыжыышкынының даргазының оралакчызы П. М. Барановский болгаш институттуң кол инженери А. Е. Селиверстов оларның хөрзүн шинчилелдериниң түңнелин хынап турары.

А. БОРМОТОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Партийжи амыдыралга

УСТАВ ЧҮНҮ НЕГЕП, ХҮЛЭЭНДИРИП ТУРАРЫЛ?

Партияның Уставы СЭКП-ниң Программазы-биле тудуш харылзаалыг, ооң параграф, чүүл бүрүзү Программаны барымдаалаан, аңаа бүрүү-биле дүгжүп турар. СЭКП-ниң Уставы дээрге партияның организастыг тургузуунуң хевирлерин, ооң ажыл-чорудулгазының арга-методтарын, партия амыдыралының нормачижектерин айыткан коммунистерниң сагып чоруур дүрүмү боол турар.

Партияның Уставынга өскерилгелерни киирерин үе база негеп келген. Чүл дээрге шиитпирлеп турар иштики болган даштыкы политиктиг сорулгаларның улуг хемчээлдин, ханызы болган нарыны партийжи удуртулганың денелинге чаа улам бедик негелделерни салган, партияның бүгү ажылын чаа ёзу-биле көрүнүп эргежок чүгулазын кирген өскерилгелер көргүзүп турар.

Партияның XXVII съездизиниң хүлээп алганы Уставка өскерилгелерни кылырда, партия тургузуунуң чыгдыган дүржулгазын, коммунистерниң киирип турган саналөөлдарын, Программаның чаа эдилгезин барымдаалап көрген.

Уставка киирген өскерилгелериң принципиалдыг ужурутказы чүдел? Коммунистерниң авангардчы ролүн, партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээнин бедидерине, партияның иштики демократиязын улам ыңай калбартырыңче, партия эге организация база коммунист бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазынга доктаамал партийжи контрольду хандырарыңче, оларның харысалгазын улгаттырарыңче оларның утланганында.

Уставта күрүне болган хөй-ниити организацияларынга партийжи удуртулганың колкол принциптерин улам тодаратқан. Ында «Партия болган күрүнүң, хөй-ниитиниң организациялары» деп чаа эгеки немээн. Мында күрүне болган хөй-ниити организацияларын удуртурун оларда ажылдап турар коммунистерни дамчыштыр чорудар, а партия организациялары оларны солуразын, партия болган өске-даа органнарның хүлээлгелерин холуштурарын болдурбазын айыткан. Ол ышкаш партия эге организацияларының эрге-хүлээлгелерин дыка калбарткан. Партийжи удуртулганың дээдиг принципи болуп коллективтиг удуртулганы улам-на бадыткап тургузар болгаш хөгжүдер сорулга-биле партияга удуртулганың коллегиалдыг органнары — партия органнары болуп партия хуралдарының, пленумнарының, конференцияларының, бюролар хуралдарының ролүн болгаш ужур-дузазын көдүрери эргежок чүгула.

Коммунистерниң хүлээлгелери улам долу болгаш бүгү талалыг ында илереттинген. Күш-ажылды ак сеткилдиг чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнге, бедик организастыг чорукка болгаш сагылга-чүрүмга үлегер болур, социалистиг өөрүүнү камнаар болгаш көвүдедир, коммунистиг моральдың норма-чижектерин шыңгыы сагыыр, ниитиниң эрге-ажыктарын дуузунда эрге-ажыктарындан бедик көөр, партияга болгаш күрүнеге когарал чедирер кандыг-даа хаделишкиниерге удур демисежир болгаш оларның дугайын партия органнарынга, харын-даа СЭКП Төп Комитединге чедир дыңнадырын партияның Уставында бижээн.

Партияның хүрээлениниң арыг болуруңче доктаамал сагыш салырын, партийжи сагылга-чүрүмну быжыглаар. Уставтың негелделерни чайгылыш чок күүседир дээш партия организацияларының ролүн болгаш харысалгазын бедидериниң чугулазын онзалап айыткан. Хүрээлениңде бактаап турар коммунистерге партия кандыг-даа артык чиигелделер бербес, харын-даа бодунуң базым бүрүзү дээш, күш-ажылчы коллективте, чуртта болуп турар үүлдер дээш аңаа бедик харысалганы хүлээдирип турар. Партия кежигүннериниң ат-алдарын, адын болгаш ужур-дузазын көдүрериңе, ооң политиктиг, дайынчы болгаш база массаларны организастаар ролүн, партияның чиигине шугумун болгаш директиваларын боттандырары дээш ооң харысалгазын белдиерин база катап айыткан.

Республиканың партия организацияларының хүрээлениңде амгы үеде 14 муң ажыг коммунист бактаап турар. Олар бүдүрүлге, албан-ажыл херээ-биле чергелештир, оон өскө эдээш эвес харысалгалыг партийжи даалгаларны күүседип чоруурлар. Коммунистериниң хөй-нуруузу партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүседип, аңаа билиин, арга-дуржулгазын, күжүн үндүрүп чоруурлар. Оларга Бий-Хемде «Кызыл тараачын» совхозта саанчы З. А. Седипей, Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгезинде чолаачылар бригадири В. Л. Кошелев, СЭКП-ниң XXVII съездизиниң делегады, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының регулировщиги Ч. Х. Өлзей, Каа-Хемде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Д. Даваа, Таңдыда хойжу И. П. Сафонов, Кызыл районда «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы Н. С. Чадамба, Кызылда даараныкчы Р. А. Данчай-оол, Сүт-Хөлде суттатчы С. С. Серго, Чөөн-Хемчикте эмчи сестразы Х. С. Саая, Эрзинде библиотекарь М. С. Шойдуң, Мөңгүн-Тайгада малчын К. С. Борарган, Тожуда ивижи М. Ч. Бараан болгаш өскелер-даа хамааржыр. Олар боттарының даанган ажылынга болгаш хөй-ниитиниң херээнге идепкейлиг киржип, өскелерге үлегерлиг болуп, массаларны эки ажылдаарынче, каяа-даа сагылга-чүрүмнуг болуруңче эвилелдеп келгеннер. Партийжи даалгаларның күүселдезин хынаарының аргаларын болгаш хевирлерни сайзыраңгайжыдып, хуралдарга коммунистериниң отчёттарын ап, партийжи характеристикаларны чугаалажып база бадылап турар партия организацияларының дүржулгазын ажыглаарын съезд сүмелээн. Ол болза коммунистериниң даалгаларын чеднишкиниг күүседиринге, харысалгазын бедидеринге дузалаар. Бо талазы-биле чамдык ажылларны Өвүр, Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Кызыл, Эрзин райкомнары, «Тыва даг-дүгү» эргелелинде партком чоруткан.

Ооң-биле чергелештир Кызыл хоорайның, Таңды, Каа-Хем, Бий-Хем, Тес-Хем, Сүт-Хөл районнарының чамдык партия эге организациялары коммунистериниң партийжи даалгаларын шын хувааарынче, ооң күүселдезин хынаарынче, хуралдарга чугаалажырынче шоолуг кичээнгей салбайн турар. Таңды, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Тожу болгаш өске-даа чамдык районнарның материалдыг бүдүлгеде хаара туттунган коммунистериниң чамдыктары планның онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн турар. Ооң чылдагааннарын партия хуралдарынга сайгарып көрбейн, ажылдың алыс түнелиг дээш коммунистерден хууда негелдеми күштелдирерин, оларның авангардчы ролүн бедидерин партия организацияларындан негевейн келген.

Партия хүрээлениниң арыг болуруңче доктаамал сагыш салырын, партийжиниң арыг болгаш шынчы мөзү-шынарлары дээш демиселди чорударын коллективтиг удуртулганың принциптерин боттандырар, четпестерни дидими-биле илередир, шугумчүлелди болгаш бот-шүүмчүлелди хөгжүдер, көргеттинер, бот-оожургаар, меңээргенир, мегелеп карак чаар чоруктарга удур демисежир, шугумчүлел кызарларны шиитпирлиг ойтур шавар, дүжүметкг чорукка, барымдаа чок бүзүреднишкиннер, күруг аазаашкыннар бээр, партияның, күрүнениң, сан-хөөнүң сагылга-чүрүмүн үрээрлерге удур коммунист бүрүзү шыңгыы демиселди чорударын Уставта айыткан.

Ниитизи-биле партияга хүлээп ап турар кижилер төлептиг боол турар. Ындыг-даа болза чамдык партия организациялары СЭКП кежигүнүнүң кандидадыңче кижини хүлээп алгаш, ооң-биле кандыг-даа ажылды чорутпас, коммунистиң бедик шынарларынга дадыгарынга дузалашпайн баар таварылгалар болгулай бээр. Чүгле 1985 чылда бизин СЭКП кежигүнүнге кандидаттардан 12 кижи, оларның иштинден чеди кижи кем-херек үүлгеткени дээш үндүрткен. Партия Уставының 16-гы парагравын ёзугаар 29 кандидатты чиигине кежигүнге хүлээп албаан. Кызыл хоорайның партия организациязындан 16 кандидат үндүрткен болгаш үүп чоруткан, азы чыл дургузунда хүлээп алганнарның 12,6 хуузу болган. Улуг-Хемниң партия организациязындан 4 кандидат үндүрткен, оларның ийизи кем-херек үүлгеткен. Мөңгүн-Тайгадан ийи кижи ол-ла чылдаган-биле үндүрткен.

Чамдык коммунистериниң талазындан партийжи сагылга-чүрүмну үрээр чоруктар ам-даа уламчылавышаан. Эрткен чылын партияның область организациязындан 130 кижи партия кежигүнүнден үндүрткен, 220 коммунистер учёт карточказынга киир бижидилгелиг хемчет алыскан, бо чылдың 1-ги кварталында 54 кижи партиядан үндүрткен, 78 коммунист хемчет алыскан.

Коммунист удуртукчулар бизин партийжи сагылга-чүрүмну үрей бээр таварылгалар бар. Республиканың Курхандырылгазының килдис начальниги турган В. В. Зюзин, Балгазының ыяш ажыл-агыйының директору турган Б. Д. Ангитаев, Таңдыда Дуржулга станциязының директорунуң оралакчызы П. С. Саников, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң кол мал эмчизи З. К. Натпит-оол, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң профвылел комитединиң даргазы А. П. Хаданаев СЭКП-ниң хүрээлениңден үндүрткеннер. Тожу районунуң кол эмчизи Н. И. Муругов кеземе харысалгазынга киирер херекти үүлгеткени дээш Уставтың 12 парагравы-биле партиядан үндүрткен. «Россия» совхозтуң кол инженери И. М. Советкин эрге-дужаалын соора ажыглаары дээш, Сыстыг-Хем суурунуң харызаа салбырының эргелекчизи Л. Д. Чымба, улус депутаттарының Ак-Туруг көдээ Советиниң күүсконм даргазы Ч. Ш. Сарыглар күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээни, арагалааш прогулдааны дээш партия талазы-биле шыңгыы хемчеглер алысканнар.

Бүгү партия комитеттериниң болгаш партия эге организацияларының, коммунист бүрүзүнүң сорулгазы болза партияның хүрээлениниң мораль талазы-биле арыг болуруңуң дутайында доктаамал сагыш салырын СЭКП-ниң XXVII съездизинге партия Төп Комитединиң Политиктиг илеткелинде, партия Уставында айыткан.

Партия организацияларының кол сорулгаларының бирээзи — Уставтың негелделериниң ужур-утказын коммунист кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаары, оны өөренири, партия амыдыралының ленинчи норма-чижектерин ажыл-херек кырынга күүседирип организастаары, ниитизи-биле партийжи-организастыг ажылдың деннелин, арга-хевирлерин Устав негелделеринге дүүштүг чорударын үе негеп келген.

В. МОНГУШ,
СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажыл килдизинин инструктору.

ФЕРМАНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

С. К. Тока аттыг совхозтуң теп сүт-бараан фермазының кызыл-булуңунда «Саалданың экраны» деп көргүүг самбыразы бар. Ында Зоя Алдын-Хереловна Сарыгларның адынның дужунда хүн бүрүнүң саалдазының көргүүглери өске саанчылардан хөй болуп турар.

Мурнакчы саанчы бо чылын бир инектен 2 муң килограмм сүттү саарын хүлээнген. Ону чедип алырда улуг арга-дуржулга, шалыпчы күш-ажыл, быжыг тура-сорук негеттинер дээрзин саанчы Зоя Сарыглар (үстүнде чурукта) коичут эки билир. Ынчангаш күш-ажылдың шалыпчызы он ийиги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын ажыр күүседир дээш бо хүннерде улам шудургу ажылдап турар.

Ол-ла совхозтуң Кулузун сүт-бараан фермазынга Кимаа Данмаевна Кыргыс (адаанда чурукта) сес чыл дургузунда бызаа ажаакчызы болуп ажылдап келген. Ол эрткен чылын бир баш бызаадан 600 грамм немелде деңзинин алыр социалистиг хүлээлгезин 620 грамм кылдыр күүсеткен.

Бо чылын эрткен чылдаазындан бедик көргүзүгү ол чедип алыр дээш кызымаккай ажылдап турар. Мурнакчы бызаа ажаакчызы Кимаа Кыргыс беш айның түнели-биле мурнакчыларның одуруунда киргеи.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ПОЛИТХҮНДЕ

Политхүн эрттирериниң графигин ёзугаар лекторлар СЭКП райкомунга чыглып, хүнүүн темазын хандыр сайгарып, чугаадажып ап турар. Эвлчеглиг политхүннүң бо удаада темазы: «Тайбыңны камгалаары — амгы үениң кол айтырыы». Темага белеткээн материалдарны лекторлар үлешкеш, немелде материал кылдыр совет телевидение дамчыштыр Михаил Сергеевич Горбачевтуң чугаазын база өөренип алганнар.

Майның сөөлгү неделязында болган политхүннүң түнелинде албан черлериңе, организацияларга, күш-ажылчы коллективтерге, малчын, хову бригадаларының төптерине — ниитизи-биле бежен бир кижек черге болган лекцияга 3717 кижи олурушкан болгаш олардан 134 кижи политхүннүң темазынга хамаарыштыр санал-оналын берген. Чижээлээрге, район төвүнде кежүп чоруур механизастаттынган колонизация ажылчыны, комсомолчу аныяктар бригадазының бригадири А. Е.-С. Кара-Сал Совет Эвилелиниң чорудун турар тайбың политиказын бүрүүгүн-биле деткеш, Чернобылыга болган озал-ондакка хамаарыштыр солунларда бижип, радио, телевиденнеге дамчыдып турар чүүлдерге хамаарыштыр бодунуң бодалын, күзелин илередип чугаалаап, айыл-халакка таварышкан чернобыльчыларга дузаламчы кылдыр бир хүнүүн ажыл төлевирин шилчидерин саналдаан. Кады ажылдан турар эш-ооруң Андрей Евдаш-Сюрюновичниң саналын, долузу-биле деткеш.

Тэлиниң № 1 сес чыл школазынга болган лекция соонда, школа директору М. И. Сагды агитквартираларда быжыглаттынган пропагандист, агитатор башкыларның тайбың дугайында тайылбыр ажылын улам күштелдирерин, ооң-биле кады школачыларның чайгы дыштанылгазының үезинде башкылар биле ада-иелериниң харылзаазын үүктелдирбейн, идей-кижизидилге ажылын бедик деннелге тургузарын онзалап айыткан. Школа коллективиниң кежигүн бүрүзү бир ажыл хүнүнүң шалының Тайбың фондузунче шилчидип, чернобыльчыларга деткимче-дузаламчы көргүзерин шиитпирлээн.

Ындыг лекция районнуң тудуг-септелге участогунга база болган. Ук коллективте ажылчын М. И. Содунамның саналын ёзугаар тудугжулар май айның шалыңының ийи хуузун чернобыльчыларга дузаламчы кылдыр кижи бүрүзү шилчидер болган.

Районнуң ооң-даа өске күш-ажылчы коллективтеринге лекциялар бедик деннелге эрткен, ниитизи-биле политхүннүң сорулгазы чедиишкиниг күүсеттинген.

Л. ДОПУЛ,
районда «Билиг» ниитилел организациязының харысалгалыг секретары.

КАМНАЛГА УЛУГ АЖЫКТЫ БЭЭР

Он ийиги беш чылдың баштайгы чылының бирги чартыының сөөлгү айы чоруп турар. Чер болганда кайда-даа СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш чарыш калбарган. Бистиң бо хүннээнвисте улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга, бүгү бүдүүлгелеринге хамааржыр ужурлуг ниити сорулга — ажыл-агыйны шын башкарары, курлавырларны чөп ажыглаары, ажылдың төнчү түнелиин дээш ажылдаары. Ол улуг ажылдың база бир кол угланыышкыны — күш-ажылдың хереглел үүлдериң — чиг эт материалдар, одаар үүл болгаш энергияны камнаары болур.

Амгы үеде экономиканың дүрген хөгжүлдези мооң муриңида чылларда ышкаш хемчээлин улгаттырып, санын көвүдедип турган эвес, бар курлавырларны камныг, чөп ажыглап турган чедип алдынар ужурлуг. Бистиң «Тывакоммунэнергонуң» коллективиниң ажылчыннар ортузунда камналга, хумагалал айтырыын, чиг этти ээ ёзу-биле чөп ажыглаарын экономиктиг өөредилгениң кичээлдеринге практиктиг амыдыралда канчаар чоруп турарын сайгарып көрүп, бүдүүлге-даа, партия-даа хуралдарынга чугаалажып турар бис. Курлавырларны чөп ажыглаары, камналганы шын чорудары кандыг-даа бүдүүлгеге улуг ажыктыг бээр ужурлуг.

Чижээ, өг-бүле бүрүзүнге чүгле бир хүнде 1 квт-шак электроэнергияны камнап алыра, ол бүгү чуртка хамаарыштыр чылда 3 млд. квт-шак энергия камнаттынар. Азы бир чыл иштинде одаар үүлду чүгле 1 хуу камнап алыры дээрге, 9 муң тонна хөмүрдашты камнап алыры-дыр. Бистиң бүдүүлгениң күш-ажылчы коллективтери чиг эт камналгазының айтырыын социалистиг чарыштың бир кол негелдези кылдыр көрүп, олче доктаамал кичээнгейни салып келген. Эрткен беш айларның түнели-биле Тоора-Хемниң дизельдиг электростанциязы (эргелекчизи П. Кузлиев) 703 кг. дизель узуп, а Мугур-Аксыны— 500 кг-ны камнап алган. База бүдүүлгеде ниитизи-биле 166 муң квт-шак электроэнергия камнаттынган.

Бисте чоогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар чөвүлели (даргазы В. Колесов) чиг эт камналгазынга бодунуң үлүүн киирип, эвээш эвес экономиктиг ажыкты берип келген. Эрткен беш чылда бистиң чаартыкчыларывыс ниитизи-биле 61 чоогаадыкчы саналдарны киргеп. Ол 29700 рубльдиг экономиктиг ажыын берген. Бо чылын чаартыкчы Ю. Даутов дизель электростанцияларынга дизель үзүн ажыктыг кылдыр арыглаарынга, а В. Столяров-биле А. Савченко электродтуг котёлдарга сугну магнит-биле арыглаарынга херек приборларны чоогаадып кылган. Ол приборлар катай 10 муң рубльдиг экономиктиг ажыын берип турар. Чаартыкчылар В. Ненашев, В. Колесов, Л. Зоткин, М. Макаров олар база боттарының чоогаадыкчы саналдарын киирип, камналга айтырыынга үлүүн салып турарлар.

Б. БРУЛЕТОВ,
«Тывакоммунэнергонуң» экономизи.

ИВИ БЫШТААН БЕЛЕТКЕЗЕ

Тожу районда «Май 1» совхоз иви малдан эвээш чарыгдалдыг эвтти, ооң кежиниде болгаш бышкаандан биче эвес орулганы ап турар.

Иви мал өске мал ышкаш хөй чарыгдал үндүрбес, сиген, силос, тараа, комбикорм хереглээр эвес, чүгле оът оттаар, дус чыгаар.

Колхоз турда, иви фермазының кадарчылары (бригадири хоочун ивижи Деверек Ак турган) иви анайларын багга өөредип, мындыларны саап, ооң сүдү-биле быштакты кылгаш дужаап, база-ла эвээш эвес орулганы ап турган. Бир кадарчы өг-бүле ооң 150—200 кг иви быштаан белеткеп кылгаш, дужаап турган. Ынчан ивиниң баш саны безин эвээш турган болгай, Чаңгыс Дарган Дилекчи безин 200 кг ажыг быштакты белеткеп дужаап турганын эки сактыр мен.

Ам совхозтуң төрүүр ивизи ооң хаш катап хөй. Ол хирезиинде ивини сагбайн, ооң сүт, быштак белеткевейн турар. Ынчалза-даа ивини шуут сагбайн турар деп дорт сөөлээрге меге апаар. Ивижилер боттары саап, быштакты боттары белеткеп турар. Оларда быштак белеткээр план-даалга чок.

Совхозта төрүүр 2000 ажыг иви бар. Ооң оода-ла 50—60 хуузун азы 1000 бажын саар болза, ооң 2000 кг чедир быштакты белеткээн, совхозка дужаап болур. Ивижилер ону күүседип шыдаар. Ажылды чүгле организастаары чугула.

Совхозтуң дирекциязы, тускай эртемниглери иви быштаан белеткеп турганын сактып, ону катап организастаары күзенчиг. Ол Аъш-чем программазын боттандырарынга чугула.

Д. АЙР-САНАА.

СОРУК КИРГЕН

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының Ак-Хаа хойжу бригадазының малчыны Олег Куулар 20 чыл ажыг хойжулап чоруур. Ол он ийиги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр түс хойдан 90 хураганны, бир хойдан 2,2 кг эки шынарлыг дүктү алырын социалистиг хүлээлгезинде айыткан. Келир кышка удур 10 тонна сигенни, 10 тонна саваңны, 15 тонна курганг өдекти белеткеп алыр.

Бо хүннерге чедир малчын төрүүр түс хойдан 95 хураганны камгалап алган соруктуг ажылдан турар. Ол ам удавас көжеринге белеткенип, хой болгаш хураган кажаларының көржеңин хооруп, үүрмек септелгезин кылып ап турар.

О. МУНЗУК.

ЭЭН КААПКАНЫ ЭЛДЕПТИГ

Кызыл-Арыг — Сыстыг-Хем биле Бий-Хемниң каттышкан белдириниң аксында Улуг-Шожум даанның мурнуидан эгелээн шел. Аңаа 1930 чылдарда Сыстыг-Хем сумузунуң хем арбаны дээр инек, чылгы, хой малдыг 30 ажыг ереге чурттап турган. Кызыл-Арыгда мал одары четчир, ооң девискээри улуг. Сөөлүнде чылларда аңаа совхозтуң 200 инээ турган. Ам ында инек кажаазындан, ийи чурттала бажыңындан болгаш малга сиген каап бээр шаараш кажаалардан үүү-даа артпаан, өскээр көжүрген болгаш артканнары үрелген.

Хөй сиген шөлдүг, мал одарлыг Кызыл-Арыгны ээн каапканы элдептиг. Совхозтуң малы чылдан чылче өзүп, көвүдеп, а мал одары чедиштестеп турар. Ооң уламындан хой малды чаңгыс Ий шөлүнге мөөңнеп турар. Ынчангаш Кызыл-Арыгның сигенни ажаап алыры, аңаа 200—300, чедир малды кадарып семиртири күзенчиг. Ол чер совхозтөвүнден 75 км ырахта, а кыжын оруу ажык. Ол черге бистиң совхозтуң директору В. Ч. Куулар, кол зоотехник В. К. Маныкай олар барып, эргип көөр боор деп идегээр ийик мен.

А. КОЛ.

Тожу район.

Партийжи сөөлү — массаларга

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА-БИЛЕ

Бөгүн кайда-даа СЭКП-ниң XXVII съездизиниң негелделеринге дүүштүр ажылды эде тургузарының, ажылга хамаарылганы, ооң стиль, методтарын өскертириниң, чаартырының дугайында чугаа чоруп турар. Мындыг эде тургузуушкуннар «Билиг» ниитилелиниң республика организациязында база эгелээн. Эде тургустуунуушкунуң кол сорулгазы — лекция пропагандазының шынарын бедидери, ону сайзырангайжыдарының аргаларын ажылдап кылыры, дээштиин болгаш ажыктыын күштелдирери. «Билиг» ниитилелиниң организация бүрүзү күш-ажылчы коллективтиг лекция талазы-биле чагыглары шынарлыг болгаш чогуур хуусаазында күүсеттизин дээш долу харысалганы бодунга алыр ужурлуг.

Бий-Хем районга СЭКП райкомунуң удуртулгазы-биле партия организацияларының секретарларының, «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының даргаларының болгаш лекция пропагандазының организакчыларының республикага ең баштайгы семинары болган. Районда ниитизи-биле лекция пропагандазының 95 организациялары бадылаттынган, күш-ажылчы коллективтерде паспорттуг 97 лекция номчуур аудитория ажыттынган, оларның 66-зы лекция номчулгазының перспективтиг план-графиктери-биле ажылдап турар. «Билиг» ниитилелиниң Таңды район организациязында бүгү күш-ажылчы коллективтерни лекторлар-биле хандырарының дугайында [illegible] лекция номчулгаларын планнарының күүселдезин партком контрольга алган. Каа-Хем районда бүгү-ле хөй-ниити организацияларның ооң иштинде «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының, лекция пропагандазының талазы-биле ажылчорудулгазын таарыштыр тургузар сорулга-биле идеология планёрказын (ажыл хуваалдазын) чорударын практиклап эгелээн. Планёркаларга эрткен айда кылып чоруткан ажылды партия организацияларының секретарларынга дыңнадыр болгаш лекция пропагандазының талазы-биле келир айда үүү кылырын таныштырар. Районда лекция пропагандазының шынарын бедидер талазы-биле ажыл, элээн хөгжээн, лекция пропагандазының эки организакчылары бар.

Бо чылын партия организацияларының удуртулгазы-биле бүгү район болгаш хоорай организацияларынга партком, партия, «Билиг» ниитилел эге организацияларының даргаларының болгаш лекция пропагандазының организакчыларының семинарлары организастыг эрткен. Бистиң республикада «Амгы делегей харызаалаларының чугула айтырыгларының дугайында» чаңгыс темага бөлүк лекция номчулгаларын системазы тургусгунган болгаш лекция номчулгазының планнарының күүселдезин парткомнар доктаамал контрольга алган. Каа-Хем районда бүгү-ле хөй-ниити организацияларның ооң иштинде «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының, лекция пропагандазының талазы-биле ажылчорудулгазын таарыштыр тургузар сорулга-биле идеология планёркалар

СПОРТ

ШАҢНАЛ АКШАЗЫН— ЧЕРНОБЫЛЬГА

«Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги черн дээш эр улус аразында хол бөмбүүме республика маргылдазы доозулган. Аңаа шупту 16 команда киришкен. Районнардан келген командаларны дөрт бөлүкке үскеш, ойнаткан. Бөлүктен бирги черже үнген команда финалга ойнаар эргени алыр.

Оюнуң үшкү хүнүнде дөрт шилиндек команда арткан. Бирги шөлге Барыын-Хемчиктиң командазы-биле Каа-Хем районнуң хөм бөмбүкчүлери ужурашкан. Баштайгы оюнуң бирги чартыында каа-хемчилериң саны 8:4 болуп, мурнаа чоруп турган. Барыын-хемчиктиң хоочун ойнакчызы Аспан Монгуш боска келген соонда, ойнакчыларың хөөнү кирип, санны улай-улай ап эгелээн. А. Монгуш кагыларны удаа-дараа кылып турган, доозугну бүүрелдии-биле кылгаңындан команданың санны немелкеп. Кайы-даа таладан удур-дедир бөмбүкту бөөрге, сан көвүде, өөн. Камгалакчылар база эки ойнаан. Барыын-хемчикчилер каа-хемчилерни 15:13 кылдыр бирги оюнга уткан.

Ийиги оюнда Каа-Хем районнуң командазы улай-улай санны ап келгениниң түңнелинде саны көвүдөөн. Сан 13:4 болуп, каа-хемчилер ударының кырына келген. Көрүкчүлер уттуруп турган командага «аарып» эгелээннер. Барыын-Хемчиктиң командазы ийи-ле санны 13:13 кылдыр дөңештирген.

Бөлүк таварылгада судьяларның талазындан негелдеп күштелдирип, кончуг тода шиндери чугула. Олар чаңгыс-даа частырыгны кылбас ужурлуг. Бир эвес судьялар частырыг кылыр болза көрүкчүлер-даа чугаалай бөөр, ойнакчыларың хөөнү-даа бахсырай бөөр.

Бо таварылгада бешиктээштерге олурган судья Н. Кувезин, шыйыг судьязы Б. Ондар, секретарь В. Даржаа шыңгыы хайгааралды кылып, частырыгларны кылбаан. Кайы-даа таланың санны улам-на көвүдеп олурган. Ойнакчыларны көрүкчүлер адыш часкаашкыны-биле улам хей-аът киирип турган. Сан 17:17 болу бөөргe, каа-хемчилер ийи улаштыр санны алгаш, ийиги оюнну 17:19 кылдыр удуп алган.

Үшкү оюн эгелээн. Барыын-хемчикчилер кызып ойназа-даа, күш четпейн барганнар. Сан 15:10 болуп, каа-хемчилериң тиилелгези-биле доозулган.

Ийиги шөлге Кызыл районнуң хол бөмбүкчүлери-биле Красноярскиниң көдээ ажыл-агый институдунуң Кызылда филиалының студентилери ойнаан. Ниити сан 2:1 болуп, студентилер тиилээн.

Ол ийи оюнуң соонда кайы команданың чемпионнаары билдинмейн турган. Ам бир-бир оюн арткан.

Командалар үр эвес дыштанган соонда, бирги шөлге Барыын-Хемчик районнуң командазы-биле студентилер ойнаан. Баштайгы оюнну барыын-хемчикчилер 16:14 санга уткан. Ийиги оюнда студентилер 15:8 санга тиилээн. Үшкү оюнда студентилер 15:11 санга уткан. Ниити сан 2:1 болуп, студентилериң тиилелгези-биле доозулган.

Ийиги шөлге каа-хемчилер-биле Кызыл районнуң командазы ужурашкан. Бо чылын Каа-Хем районнуң командазы шыырак белеткелдиин көргүскен. Олар Кызыл районнуң командазын 2:0 санга уткан, ийиги черни алган.

Үш хүн үргүлчүлээн маргылданың түңнелинде бирги черни Красноярскиниң көдээ ажыл-агый институдунуң Кызылда филиалының студентилери алган. Тиилээн командага кубокту, вымпелди болгаш бирги чергениң дипломун тывыскан.

Команданың ойнакчыларын чемпионуң коңдалары-биле, хүндүлел бижиктер болгаш жетонаар-биле шаңнаан.

Тиилээн команданың кежигүнери каш минута иштинде хуралдаш, тускай шиитпирин хүлээп алган. Команданың капитаны Мирослав Донгак мынча деп чугаалаан: «Бистиң команданың кежигүнериң, тренерлеривис-биле Чернобыльга болган аварияның үржуктарын узуткаарының берге хүннеринде, бүгү совет улус-биле бир демей, боттарывыстың шаңнал акшавысты ал. байн, оны дузаламчы кылдыр Чернобылье шилчидип бээрин «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң президиумундан дилеп тур бис».

Капитан Мирослав Донгактың чугаазын көрүкчүлер болгаш ойнакчылар адыш часкаашкыны-биле уткаан. Үш хүн иштинде спортчу чидиг демиселдиң түңнелинде шаңналының өртээн студентилериниң чернобыльчыларже шилчидип турары дээрге, хамаатты кижи бүрүзүниң патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгези күүсеп турары болур.

Хөл бөмбүүнге үшкү черни Барыын-Хемчиктиң командазы алган.

Шаңналдар алган командаларга вымпеллерни болгаш хүндүлел бижиктерни тывыскан.

Үк ниитилел июльда болур республика маргылдаазынга кирживри-биле ийи команданың ойнакчыларының данзызын тургускаш, таныштырган.

Бо удаада көрүкчүлер хөйдаа болза, маргылдааның төнүүнге чедир туруп шыдаваан. Шөлдү болгандыр олурар сандайларны чедир кылбаан. Бо талазы-биле ол шөлдерни харыылап турар Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитединиң спорт дериг-херекселдериниң каттыжыышкыны удаас болур республика маргылдаазынга чедир хемчээн алыр ужурлуг.

М. ӨЛЗЕЙ-ООЛ.

ЧУРУКТА: хол бөмбүүнүң маргылдаазының үезинде.

ХООРАЙ СПАРТАКИАДАЗЫ

Эрткен дыштанар хүннерде Кызылдың стадионнары, шөлдери, залдары, өнзы бүрү маргылдаалар-биле долдуртунган. Хоорайның спартакиадазы «Хүреш» болгаш «Совет Тываның 5 чыл ою» стадионнарынга болуп эрткен. «Хүреш» стадионунга тыва, хакас, бурят хүрештерге, шөй көдүрериңе база якут хамыышкыннарга маргылдаалар болуп эрткен.

Тыва хүрешке деңзи аайы-биле мынчалдыг чемпион болган шаңналдыг черлерни мөгелер аразында үлешкеннер: 57 кг деңзиден Ким Кочин (СДМШ), Андрей Шавыраа («Динамо»), Юрий Монгуш («Спартак»), 62 кг деңзиден — Сергей Эрес-оол («Тыва тудуг» трези), Тигран Ондар (КПИКф), Игорь Куулар («Динамо»); 68 кг деңзиден Александр Тоорук (КПИКф), Семен Очур (Красноярскиниң көдээ ажыл-агый институдунуң Кызылда филиалы, (ККААИКф), Борис Седи (КПИКф); 52 кг — Станислав Оюн («Трудовые резервы»), Александр Серен («Динамо»), Герман Уйнукай («Динамо»); 74 кг деңзиден — Анатолий Донгак (Кызылдың Күрүнеиниң башкы институту ККБИ), Юрий Лапчар («Тыва тудуг» трези), Маадыр Монгуш (ККААИК ф.), 82 кг — Александр Херел («Динамо»), Анатолий Монгуш («Тыва тудуг» трези), Григорий Ондар (ККААИК ф.). А бо-ла хүрешке команда аайы-биле бирги черни үк спартакиадага бирги черни «Тыва тудуг» трези, ийиги черни «Динамо» спорт ниитилели, үшкүзүн — Красноярскиниң көдээ ажыл-агый институдунуң Кызылда филиалының спортчулары алганнар.

Бурят хүрешкө деңзи аайы-биле мынчаар сайгарылганнар: 60 килогрмм чедир деңзилиг мөгелерден база-ла Ким Кочин, Олег Монгуш («Тыва тудуг» трези), Александр Бартан («Динамо»), 70 кг Семен Очур (ККААИКф), Михаил Монгуш (эзт комбинады), болганнар.

Хакас хүрешке 58 кг чедир мөгелерден Юрий Монгуш, («Трудовые резервы»), 66 кг деңзиден Александр Хертек («Динамо»), 74 кг деңзиден Александр Херел («Динамо») болганнар.

Бо хүрешке бирги черни «Динамо» спорт ниитилели алган.

Бурят хүрешке бирги черни Красноярскиниң көдээ ажыл-агый институдунуң Кызылда филиалы алган. Шаңналдыг чер алган командаларга өртектиг белектерни тывыскан.

Б. КЕНЕШ, судья.

ТВ

ИЮНЬ 11-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.45 — «Аяшчорукчулар клуву» 9.45 — Футболга делегей чемпионады. Болгарияның шилиндек командазы. — Аргентинаның шилиндек командазы. Мексикадан дамчыдылга 10.30 — «Чиргилчин». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 11.40 — 11.45 — Медээлер. 14.30 — Медээлер. 14.45 — «Кижи болгаш бойдус». Док. фильмнер: «Төрээн чер», «Эсары — Челектиң биосфераның камгалал черя». 15.30 — А. Рыбаковтуң маадырлары экранда. «Хүлер күш». Үш сериялыг телефильм. 1-ги сериязы. 16.35 — «Октаргай — Чер чурттугларының алдчурту». Док. телефильм. 17.05 — Улустуң аялгалары. 17.20— Делегей болгаш аныяктар. 17.55 — Футболга делегей чемпионады. Болгарияның шилиндек командазы — Аргентинаның шилиндек командазы. Чапсарда — Бөгүн делегейде 19.55 — «Таныжылар — аныяк кинематографистер». «ТТ-ниң экранында эң баштай» Кыска лемчээллиг уран-чечен фильмнер: «Мээң дылым кырынга чугаала», «Аайлажырының дилиндээ». 21.00 — «Ye». 21.35 — «Чайковский. Симфония амыдырал». Эртем-тайылбырлыг фильм. 22.05 — Уран гимнастикага ССРЭ-ниң чемпионады. Вильнюстан дамчыдылга 22.50—«Чурукчу Ю. Королёвтуң дугаңында эртем-тайылбырлыг фильм. 23.15 — 23.40 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Док. фильмниң баштайгы көргүзүү. 8.30 — «Эрткен хүнүңүн фактылары». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы 9.35 — «Вилли адурекчитеш». Мультфильм. 10.05 — И. Стравинский — «Оркестрлиг фортепианога каприччио». 10.25 — «Бөдүүн — нарын шыннар». Ала-мелерге тележурнал. 10.55 — Немец дыл. 11.30 — В. Г. Белинский. Амыдыралының арыннары. 12.20 — Уругларга фильм. «Хөглуг үш эзлчег». 2-ги сериязы 13.25 — «Мээң крайым». Док. телефильм. 14.00 — «Музыка кончаар чогаттымарыл». Д. Б. Кабалевский чугаалаар. 15.15 — 15.20 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Сылдысчыгаш». Самагалдай ортумак школазының пионерлери Бүгү-эвилелмарыжында 18.30 — Уруглар.